

Karolina Urszula SOBCZYŃSKA*

CECHY I ELEMENTY PRZESTRZENI MAŁYCH MIAST WPŁYWAJĄCE NA POCZUCIE TOŻSAMOŚCI I INTEGRACJĘ LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI

THE FEATURES AND ELEMENTS OF THE SPACE IN SMALL TOWNS AFFECTING THE SENSE OF IDENTITY AND THE INTEGRATION OF LOCAL COMMUNITIES

DOI: 10.25167/sm.4289

ABSTRAKT: Przestrzeń miasta oddziałuje na doznania człowieka, jego odczucia i zachowania. Dla prowadzenia efektywnej polityki przestrzennej ważne jest, by mieszkańcy miasta i okolicznych wsi identyfikowali się z nim i utożsamiali oraz wzajemnie się integrowali. Zjawisko więzi z miastem występuje, jeśli przestrzeń miasta posiada pewne cechy i elementy temu sprzyjające. W wielu współczesnych małych miastach rynki utraciły swoje znaczenie i rangę najważniejszych przestrzeni publicznych. Przestrzeniami publicznymi dla mieszkańców małych miast i małych miejscowości stały się galerie handlowe. W artykule autorka chce zwrócić uwagę na elementy przestrzeni miasta i jej cechy, które wpływają na wzrost chęci utożsamiania się lokalnych społeczności z danym miejscem czy miastem. Autorka podkreśla istotność odpowiedniego kształtowania przestrzeni publicznych miasta w aspektach socjologiczno-społecznych i behawioralnych w działaniach mających na celu integrację lokalnych społeczności. Szczególnie zaakcentowana została tu rola zieleni w uatrakcyjnianiu miejskich przestrzeni publicznych i przywróceniu im funkcji społecznej.

SŁOWA KLUCZOWE: małe miasto, przestrzeń publiczna, rynek, lokalna tożsamość, społeczna integracja, zieleni

ABSTRACT: The city space influences human experience, feelings and behavior. For an effective spatial policy, it is important that the inhabitants of the city and the surrounding villages identify with it, identify and integrate with each other. The phenomenon of ties with the city occurs if the city space has certain features and elements conducive to it. In many modern small towns, markets have lost their importance and the rank of the most important public spaces. Shopping centers have become public spaces for residents of small towns and villages. In the article, the author wants to draw attention to the elements of city space and its features that increase the willingness of local communities to identify themselves with a given place or city. The author emphasizes the importance of appropriate shaping of the city's public spaces in terms of sociological, social and behavioral, in order to integrate local communities. The role of greenery in making urban public spaces more attractive and restoring their social function was especially emphasized here.

KEY WORDS: town, public space, market square, local identity, social integration, greenery

* <https://orcid.org/0000-0002-3105-7195>, e-mail: karolina.sobczynska@put.poznan.pl. Źródło finansowania badań: 0112/SBAD/0185.

Wprowadzenie

Miasto jest jedną z form osiedleńczych człowieka i zarazem środowiskiem jego życia. Przestrzeń miasta, jego kształt i jakość przestrzeni oddziałują na doznania i reakcje emocjonalne człowieka. Niektóre elementy i cechy przestrzeni miasta wpływają na wzrost poczucia tożsamości mieszkańców miasta i lokalnych społeczności. Większość współczesnych wsi i niewielkich miejscowości nie posiada elementów architektonicznych ani cech wzmagających chęć identyfikowania się z miejscem zamieszkania. Dla mieszkańców wsi tę rolę mogą pełnić pobliskie małe miasta, z którymi będą się oni chętniej utożsamiać i identyfikować. Jednak by te relacje i więzi ludzi z miastem zaistniały, miasta te muszą mieć pewne cechy i elementy przestrzeni, które wzbudzają określone odczucia i reakcje emocjonalne lokalnego społeczeństwa. W artykule autorka podjęła próbę wyłonienia takich elementów przestrzeni małych miast i cech, które powodują wzrost więzi z miastem, chęci utożsamiania się z nim. Poczucie więzi z miastem i chęć identyfikowania się z nim przez mieszkańców okolicznych wsi są wieloaspektowo pozytywne, szczególnie w kwestiach prowadzenia lokalnej polityki, podejmowania decyzji administracyjnych itp.

Rynek jako przestrzeń publiczna

Główną i najważniejszą przestrzenią publiczną miasta od wieków były: rynek, agora, forum, plac targowy jako miejsca, gdzie ludzie spotykali się w różnych celach. Rynki powstawały na skrzyżowaniach szlaków handlowych, stąd do dzisiaj przez wiele rynków małych miast biegną ważne drogi komunikacyjne. Dostosowanie tych szlaków do zmotoryzowanego ruchu kołowego zaowocowało nie tylko przecięciem posadzki rynków krawężnikami jezdni, ale także podzieleniem tej przestrzeni w szerszym znaczeniu, tj. przestrzenno-funkcjonalnym. W wyniku takich zmian w posadzce ruch pieszy zaczął odbywać się wzdłuż pierzei, a nie na całym placu. Rynki utraciły więc wcześniejszy sposób ich użytkowania czy przemierzania pieszego przez użytkowników. W wielu przypadkach można stwierdzić, że rynki w sensie użytkowym przestały być placami.

W pewnym momencie władze miejskie małych miast zrozumiały, że rynek jest wizytówką miasta i podjęły decyzje o ich modernizacji. Wiele z tych modernizacji polegało na stworzeniu reprezentacyjnych przestrzeni poprzez ułożenie kostki granitowej, zasadzeniu kilku rabat kwiatowych, postawieniu pomnika czy rzeźby. Jednak, zdaniem autorki, zapomniano o ludziach i ich komforcie przebywania w tej przestrzeni. Według niej poprzez zaprojektowanie na rynku reprezentacyjnej posadzki z kostki granitowej z kilkoma rabatami kwiatowymi, jak to ma miejsce w wielu miastach, nie stworzy się przestrzeni na tyle przyjaznej i dającej komfort, by człowiek się chętnie w niej zatrzymał na dłuższy czas. Do stworzenia tego typu przestrzeni, oprócz atrakcyjnej przestrzeni architektonicznej, potrzebne są miejsca do siedzenia, jak ławki, zieleń niska, średnia, ale też kilka drzew dających zacienienie. Potwierdziły to badania dotyczące przestrzeni publicznych miasta, przeprowadzone przez autorkę w latach 2011–2014 na potrzeby pracy doktorskiej (Sobczyńska 2014, 136–185). Autorka pragnie zauwa-

żyć, że bogactwo form i gatunków zieleni daje szerokie możliwości jej kształtowania w formy, które będą podkreślać reprezentacyjność miejsca, a przy okazji będą tworzyć miejsca zacienione, tym samym będą jednocześnie użyteczne dla ludzi przebywających w przestrzeni rynku.

Brak przyjaznych przestrzeni publicznych jako problem współczesnych miast

Współczesne przestrzenie publiczne małych miast, jak rynki czy place, mimo atrakcyjnej często zrewitalizowanej zabudowy nie zawsze są przestrzeniami przyjaznymi dla człowieka. Brakuje w nich elementów społecznie przyciągających, umożliwiających komfortowe przebywanie w tych przestrzeniach i sprzyjających nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich i więzi społecznych.

Ryc. 1. Rynek w Szamotułach jako wielkie rondo komunikacji samochodowej. Brak zaaranżowania przestrzeni przyjaznych dla człowieka, które umożliwiają dłuższe przebywanie w jego przestrzeni i integrację lokalnych społeczności (fot. Karolina Sobczyńska)

Na przykład na rynku w Szamotułach, który posiada dość atrakcyjną zabudowę i szeroką ofertę usług, brakuje przestrzeni przyjaznych człowiekowi: form zieleni i miejsc do siedzenia, umożliwiających spędzenie tu czasu i nawiązywanie więzi społecznych. Rynek ten ma dużych rozmiarów powierzchnię, a cała jego posadzka przeznaczona jest na komunikację kołową i miejsca parkingowe. W zasadzie plac ten jest obecnie wielkim rondem komunikacji samochodowej. Obiektywnie można stwierdzić, że duża powierzchnia szamotulskiego rynku pozwala na wydzielenie atrakcyjnej przestrzeni wypoczynkowej dla ludzi bez ingerencji w istniejącą komunikację. W tym przypadku

aranżując przestrzenie przyjazne za pomocą roślin, drzew i małej architektury, w zasadzie nie potrzeba przebudowy całego rynku i dużych nakładów finansowych.

Stan badań

Charles Landry (2013, 252) stwierdza, że prawdziwą, wartościową urbanistykę „zabija” brak inwestycji w infrastrukturę publiczną. Zbigniew Zuziak (1996, 133) za jedną ze strategii ożywiania przestrzeni publicznych miasta uważa konieczność przywrócenia właściwej rangi decyzjom kompozycyjnym przy opracowywaniu planów zagospodarowania przestrzennego. Współczesne tendencje uatrakcyjniania małych miast polegają głównie na modernizacji przestrzeni publicznych (głównie rynków i placów), rewaloryzacji zabudowy oraz rewaloryzacji terenów zieleni. Tymczasem wielu badaczy wskazuje również na konieczność rozszerzenia programu funkcjonalnego małych miast (Barek 1999), (Kosiński 2000). Heffner (2016, 16–20) zauważa, że w miastach o charakterze monofunkcyjnym lokalny rynek pracy jest ograniczony i praktycznie zamknięty. W rezultacie pozytywny wpływ miasta na obszary wiejskie związany z tworzeniem wyższego poziomu aktywności gospodarczej również maleje. Skąpa oferta usługowo-handlowa i mało zachęcający do wykorzystania sposób zagospodarowania przestrzeni małych miast prowadzą do zawężenia obsługi zarówno mieszkańców tych miast, jak i mieszkańców lokalnych wsi. Coraz częściej mieszkańcy lokalnych obszarów dokonują zakupów wyższego rzędu poza pobliskim małym miastem, w dużych centrach i galeriach handlowych zlokalizowanych przy dużych aglomeracjach miejskich (Heffner 2016, 16-20). Według autorki w wyniku opisanego wyżej procesu maleją tym samym ekonomiczne i emocjonalne związki z miastem mieszkańców pobliskich miejscowości.

Cel pracy i metody badawcze

Głównym celem opracowania jest określenie przyszłych kierunków przestrzenno-funkcjonalnego rozwoju małych miast, by zachęcić mieszkańców okolicznych wsi do przebywania w ich przestrzeniach, stworzyć możliwości nawiązywania więzi społecznych i więzi z miastem. Celem badań było wyłonienie elementów i cech przestrzeni małych miast, które są istotne zarówno dla mieszkańców miasta, jak i dla mieszkańców okolicznych wsi i które wpływają na związki emocjonalne ludzi z miastem, to znaczy na chęć utożsamiania się z nim.

Zastosowano następujące metody badawcze: obserwacje przestrzeni publicznych małych miast; pobyty i sondaże na regionalnych festynach (odbywających się często w województwie wielkopolskim przy okazji zawodów konnych, w Czeskim Krymlowie itp.); wywiady i sondaże przeprowadzane wśród mieszkańców małych miast i położonych w ich rejonie (w promieniu ok. 10 km) miejscowości i wsi (badania w różnych grupach wiekowych: od 16 do 80 lat); obserwacje; metody logicznej argumentacji; badania literatury, szczególnie o tematyce psychologiczno-socjologicznej, co pozwoliło wskazać kilka istotnych elementów i cech przestrzeni małych miast, które wpływają na chęć

przebywania w mieście, na chęć identyfikowania się z miastem i wzrost integracji lokalnych społeczności.

Artykuł może wskazać władzom małych miast kierunki działań przestrzennych, które wpłyną na atrakcyjność miasta, umożliwią tworzenie przyjaznych przestrzeni, sprzyjających nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich i integracji lokalnych społeczności. Autorka również zwraca uwagę na konieczność nagromadzenia wielu funkcji w mieście, w celu zaspokajania jak największej liczby potrzeb lokalnego społeczeństwa. Miasta z ubogą ofertą funkcjonalną tracą na atrakcyjności, a życie miejskie powolnie w nich zamiera. Miasta powinny oferować funkcje zaspokajające potrzeby różnych grup wiekowych społeczeństwa, stąd ważne jest odpowiednie projektowanie przestrzeni publicznych przyjaznych człowiekowi, by wzrastała chęć przebywania w nich, a tym samym przebywania w mieście i integrowania się lokalnego społeczeństwa.

Badania wśród mieszkańców małych miast

Autorka przeprowadziła badania sondażowe wśród mieszkańców małych miast w celu określenia ich potrzeb i oczekiwań wobec funkcjonalno-przestrzennej aranżacji przestrzeni publicznych miasta. Badania przeprowadzono w latach 2017–2021 w małych miastach (do 20 tys. mieszkańców), położonych głównie w Wielkopolsce i na Dolnym Śląsku. Rejonizacja obszaru badań nie jest istotna, gdyż badania dotyczą potrzeb człowieka (w różnych grupach wiekowych, od 16 do 80 lat), a nie istniejących struktur poszczególnych miast. Respondenci zostali poproszeni o wymienienie elementów i cech (i uszeregowanie ich, zaczynając od najważniejszego), jakie powinno posiadać małe miasto, a szczególnie jego przestrzenie publiczne, by zachęcić mieszkańców do przebywania w nich i wzbudzać chęć utożsamiania się z nim. Autorka oczekiwała w pierwszej kolejności indywidualnych, spontanicznych spostrzeżeń respondentów, ale również podała przykłady odpowiedzi takich jak: atrakcyjna zabudowa; obiekty takie jak kino, galeria sztuki; zieleń w mieście; tereny zieleni z możliwością rekreacji i wypoczynku; szeroka oferta usługowa; miejsca do siedzenia wraz z zielenią w przestrzeni rynku. Jako najważniejsze cechy i elementy przestrzeni małych miast najczęściej wymienione zostały: wielofunkcyjna oferta usługowa, miejsca do siedzenia wraz z zielenią w przestrzeni rynku, tereny zieleni zaaranżowane do wypoczynku i rekreacji, atrakcyjna, reprezentacyjna zabudowa o wartości historycznej i kulturowej. Dla osób w przedziale wiekowym 16–24 lata oraz dla osób starszych najważniejsze okazały się miejsca do spotkań towarzyskich i nawiązywania kontaktów na wolnym powietrzu, w przestrzeni rynku, lub tam, gdzie zieleń zaaranżowana jest rekreacyjnie czy wypoczynkowo; dodatkowo młodzież wymieniała potrzebę miejsc o funkcji rozrywkowej, na przykład w formie dyskoteki, gdzie również występuje możliwość poznania nowych osób. Niewątpliwie potrzeba nawiązywania kontaktów międzyludzkich i spotkań towarzyskich występuje najsilniej wśród młodzieży i osób starszych. W przypadku osób starszych częściej jest to pielęgnowanie przyjaźni i znajomości zawartych już wcześniej, nawet w wieku szkolnym. Młodzi ludzie w wieku 25–40 lat oraz młode małżeństwa

z dziećmi jako najważniejsze elementy struktury miasta wymieniali tereny zieleni zaaranżowane rekreacyjnie i wypoczynkowo oraz szeroką ofertę funkcjonalną i usługową (szczególnie miejsca gastronomiczne, gdzie można pójść z dziećmi). Osoby opiekujące się dziećmi w ciągu dnia chętnie spędzałyby czas w przestrzeni rynku zaaranżowanej zielenią i fontannami, załatwiając przy okazji sprawy związane z usługami w centrum miasta (poczta, sklepy itp.).

Współczesne przestrzenie publiczne dla mieszkańców wsi i ich oczekiwania funkcjonalno-przestrzenne wobec miasta

Badania sondażowe wśród mieszkańców wsi położonych w pobliżu małych miast miały dać odpowiedzi na następujące pytania: czy pobliskie małe miasta są dla nich ważne; czy się z tymi miastami utożsamiają i identyfikują; w których przestrzeniach publicznych spędzają najwięcej czasu; które przestrzenie publiczne są dla nich ważne; jakie cechy i elementy powinny posiadać miasta, by przyciągnąć w swoje przestrzenie mieszkańców wsi, by ci spędzali tam więcej czasu. Badania wykazały, że centra małych miast, ich rynki przestały być ważnymi przestrzeniami publicznymi dla mieszkańców pobliskich wsi. Tym samym mieszkańcy tych wsi nie odczuwają szczególnych więzi z miastem. Przedstawiciele starszego pokolenia wspominali czasy, gdy rynki miast i obiekty sakralne były dla nich najważniejszymi przestrzeniami publicznymi, jednak to się zmieniło. Jako przestrzenie publiczne, w których obecnie mieszkańcy wsi spędzają najwięcej czasu, gdy opuszczają swoje gospodarstwa, najczęściej wymieniano kościoły i galerie handlowe, przy czym osoby starsze wymieniały na pierwszym miejscu kościoły, a na drugim galerie handlowe i lokalne festyny, natomiast osoby w średnim wieku wymieniały na pierwszym miejscu galerie handlowe, a na drugim kościoły i lokalne festyny. Młodzież dodatkowo wymieniała dyskoteki. Mimo że starsze osoby wymieniały galerie handlowe jako przestrzenie publiczne, w których spędzają niekiedy czas ze swoimi rodzinami, to po zadaniu bardziej szczegółowych pytań stwierdzały one, że jednak nie jest to dla nich najprzyjemniejsza forma spędzania czasu, lecz nie mają większego wyboru. Pytani o rynki w pobliskich miastach, zgodnie stwierdzali, że brakuje tam przyjemnych miejsc do spotkań ze znajomymi, czy spędzania czasu na świeżym powietrzu i pobyt w nich zawęża się do załatwiania najpilniejszych spraw, na przykład urzędowych lub związanych z wizytą u lekarza. Poza tym ruch samochodowy i brak wystarczającej ilości zieleni nie sprzyjają spotkaniom i zacieśnianiu więzi społecznych. Jediną formą nawiązywania kontaktów i integracji lokalnych społeczności są okresowo organizowane festyny.

Cechy i elementy przestrzeni małych miast wpływające na poczucie tożsamości i integrację lokalnych społeczności – przykłady dobrych praktyk

Na podstawie przeprowadzonych badań, sondaży, obserwacji i logicznej argumentacji autorka wymienia następujące cechy i elementy przestrzeni małych miast, wpły-

wające na poczucie tożsamości i integrację lokalnych społeczności; jakość przestrzeni urbanistycznych i architektonicznych jako przestrzeni publicznych (jakość i estetyka zabudowy, reprezentacyjność obiektów o znaczeniu kulturowym lub historycznym, obiektów-symboli formalnych miasta); szeroka oferta funkcjonalna miasta, zaspokajająca różne potrzeby różnych grup wiekowych; jakość środowiska miejskiego, tereny zieleni wypoczynkowej i rekreacyjnej; przestrzeń publiczna jako miejsce spotkań, przestrzeń przyjazna, sprzyjająca nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich i integracji społecznej; przestrzenie miejskie przyjazne człowiekowi, umożliwiające wybór zachowań i różne formy spędzania czasu.

Jakość i atrakcyjność przestrzeni urbanistycznych i architektonicznych miasta. Reprezentacyjność, wartość kulturowo-historyczna obiektów architektonicznych

Tożsamość i indywidualność miejsca, miasta tworzą między innymi: reprezentacyjna, atrakcyjna architektura, obiekty zabytkowe, obiekty związane z jakimiś wydarzeniami historycznymi czy kulturowymi, lokalna tradycja, elementy niepowtarzalne i charakterystyczne dla danego miejsca. Niewątpliwie atrakcyjność i jakość przestrzeni miasta przejawiające się poprzez atrakcyjną i reprezentacyjną zabudowę, czytelną kompozycję urbanistyczną wraz z formami zieleni są cechami miejsca, z którymi ludzie chętnie się identyfikują i utożsamiają (Sobczyńska 2014).

Szeroka oferta funkcjonalna miasta na przykładzie Czeskiego Krumlova

Miasto w znaczeniu przestrzennym i funkcjonalnym powinno zapewniać człowiekowi realizację podstawowych potrzeb egzystencjonalnych związanych z życiem, nauką, pracą, życiem duchowym, rozwojem zainteresowań i wypoczynkiem (Bańka 2002). Z pojęciem atrakcyjności miasta wiąże się nie tylko atrakcyjność zabudowy, ale również różnorodność funkcji, jakie to miasto oferuje w celu zaspokajania różnych potrzeb człowieka. Różnorodność funkcjonalno-przestrzenna daje zarówno mieszkańcom, jak i przyjezdnym więcej możliwości i sposobów spędzania czasu, i tym samym komfort przebywania w mieście. Przykładem małego miasta, które posiada bogatą ofertę funkcjonalno-przestrzenną, umożliwiając tym różne formy spędzania czasu, jest Czeski Krumlov. Miasto to ma typowy średniowieczny układ z rynkiem i wąskimi uliczkami, zamkiem na wzgórzu i kolegiatą. Rynek i otaczające go kwartały zabudowy otoczone są zakolem rzeki Wełtawy, natomiast na drugim brzegu rzeki, na pobliskich wzniesieniach usytuowane są zamek z okazałymi ogrodami oraz kolegiata. Na rynku znajdują się stragany z pamiątkami i rękodziełem oraz z produktami żywnościowymi. Atrakcyjność i malowniczość tego targu sprawiają, że ma się wrażenie cofnięcia się w czasie do wieków średnich. W wąskich uliczkach otaczającej rynek zabudowy znajdują się liczne sklepy, restauracje i puby, a także galerie sztuki, z koleina wyższych kondygnacjach znajdują się pensjonaty, pokoje gościnne, ale także zwykłe mieszkania.

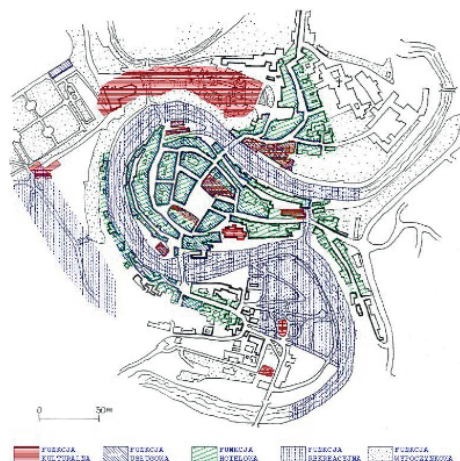
Ryc. 2. Czeski Krumlov jako atrakcja turystyczna, ale i miejsce umożliwiające różne formy spędzania czasu: zwiedzanie zabytkowych obiektów, handel, gastronomia, dzięki rzece i zieleni w bliskim sąsiedztwie rynku możliwość wypoczynku i aktywności sportowych (Karolina Sobczyńska-Jeżewska 2007)

Przemieszanie różnych funkcji powoduje, że poza sezonem turystycznym miasto żyje własnym lokalnym rytmem.

Na nadbrzeżu rzeki również znajdują się restauracje, mieszkania, pensjonaty i pokoje gościnne. W tej części miasta obecność wody i zieleni tworzy bardziej kameralną i wypoczynkową atmosferę. Koryto rzeki biegnie pomiędzy zabudową rynku a wzniesieniami, na których znajdują się zamek i kolegiata, co powoduje, że rzeka staje się integralną częścią miasta. Dodatkowo liczne funkcje rekreacyjne związane z rzeką, jak spływy kajakowe i rafting, będące atrakcją dla mieszkańców i turystów, powodują trwałe sprzęgnięcie rzeki w życie miasta. Dużą atrakcją turystyczną jest okazały, malowniczy zamek wraz z pięknymi ogrodami, w których spędzają mile czas nie tylko turyści, ale i mieszkańcy, traktujący je jako zaciszne miejsce, dające odpoczynek od gwaru starówki. Na niewielkiej powierzchni zabudowy odzwierciedlenie znajduje wiele różnych funkcji, jak handlowa, gastronomiczna, kulturalna, hotelowa, mieszkalna, wypoczynkowa, a nawet sportowo-rekreacyjna. Tak szeroka oferta funkcjonalna zaspokaja wszelkie potrzeby mieszkańców miasta, lokalnych społeczności pobliskich wsi i przybywających tu turystów. To zróżnicowanie funkcjonalno-przestrzenne i związane z nim możliwości spędzania czasu wpływają na atrakcyjność miasta oraz poczucie komfortu zarówno mieszkańców, jak i przyjezdnych.

Z pełnej bodźców i gwaru przestrzeni rynku w ciągu zaledwie kilku minut, przechodząc przez jeden z mostów, można dostać się w ciche, spokojne miejsce, jakim są ogrody pałacowe lub park przy kolegiacie. Niewątpliwym atutem tego miasta jest to, że wszystkie wymienione tu funkcje, od handlowych, kulturowych po wypocznik i rekreację, współistnieją na niewielkiej powierzchni terenu, wzajemnie się przenikając i harmonijnie uzupełniając. Jarmark rękodzieła i regionalnych specjałów na rynku, galerie sztuki, muzea, puby, restauracje, hotele, pensjonaty, prywatne mieszkania, obiekty sakralne, obiekty zabytkowe, a także tereny zieleni jako miejsca rekreacji czy wypoczynku – to wszystko występuje obok siebie, dając przebywającym w mieście ludziom możliwość wyboru form aktywności, od stymulujących do relaksujących, czyli od aktywnego udziału w życiu publicznym miasta, poprzez zatrzymanie się

Ryc. 3. Czeski Krumlov – analiza rozmieszczenia poszczególnych funkcji (Sobczyńska-Jeżewska 2007)

Ryc. 4. Czeski Krumlov – zielen blisko rynku dająca możliwość relaksu (Sobczyńska-Jeżewska 2007)

w restauracjach w bocznych uliczkach, aż po kontemplacyjny wypoczynek w parkach znajdujących się tuż obok.

Nie tylko atrakcyjna zabudowa, ale również równowaga funkcjonalna oraz autentyczność i przyjazny klimat tego miasta sprawiają, że jest ono odwiedzane przez rzesze turystów, którzy przybywają tu w celu zwiedzania, ale także pozostania tu na dłużej. Również mieszkańcy pobliskich miejscowości czują silną więź z miastem i spędzają tu sporo czasu. Czeski Krumlov jako miasto różnorodne przestrzennie, funkcjonalnie i przyrodniczo jest doskonałym przykładem ożywienia organizmu miejskiego, aktywizacji turystycznej miasta i stworzenia optymalnych warunków dla mieszkańców i przyjezdnych.

Jakość środowiska miejskiego – rola zieleni wypoczynkowej i rekreacyjnej

Na jakość środowiska miejskiego niewątpliwie wpływa obecność zieleni, która poprawia warunki klimatyczne w przestrzeni zabudowanej. Na przykład temperatura pod koronami drzew bywa o kilka stopni Celsjusza niższa niż na ulicach i placach,

nawet trawnik obniża temperaturę powietrza, o co najmniej 2° Celsjusza w stosunku do powierzchni bez trawnika, a wilgotność powietrza zwiększa o 6–13%. Zieleń w mieście pełni też funkcje ochronno-izolacyjne, na przykład przed spalinami pojazdów. Właściwości filtrujące roślin pozwalają zatrzymywać część zanieczyszczeń zawartych w powietrzu. Zieleń poprawia jakość powietrza również poprzez wydzielanie substancji lotnych i jonizację ujemną, która z kolei korzystnie wpływa na stan psychofizyczny człowieka.

Zaaranżowane użytkowo, atrakcyjne tereny zieleni usytuowane w pobliżu centrum miasta są ważnymi elementami społecznie i przestrzennie krystalizującymi. Tereny zieleni i akwenu wodne, z których można w różny sposób korzystać, stanowią duży atut miast. Przykładem tego jest miasto Wolsztyn, słynące z dwóch połączonych ze sobą jezior, z których jedno, wykorzystywane rekreacyjnie, usytuowane jest w pobliżu rynku i posiada częściowo zagospodarowane nadbrzeże, a drugie jest bardziej naturalne przyrodniczo. Wzdłuż brzegu jeziora położonego w centrum wybudowano bulwar i uregulowano zielen. Wprowadzono tu elementy małej architektury, mostek, latarnie, ławki, umożliwiające wypoczynek i bycie w mieście, bulwar w zasadziestał się częścią centrum miasta. Zieleń o funkcji wypoczynkowo-rekreacyjnej uregulowano do tego stopnia, że pełni tu ona też zdecydowanie estetyczną rolę i podkreśla reprezentacyjność miejsca, związaną z niedalekim sąsiedztwem rynku. Wielofunkcyjność zieleni zaspokaja wiele potrzeb mieszkańców miasta i pobliskich miejscowości oraz przyjezdnych. Aranżacja terenu pozwala zaspokajając szereg potrzeb osób w różnym wieku. Osoby starsze mogą spacerować lub wypoczywać na ławkach, można tu spotkać rodziców z dziećmi, młodzież i osoby uprawiające sport. Mieszkańcy okolicznych miejscowości chętnie odwiedzają to

Ryc. 5. Wolsztyn. Zieleń w mieście: użytkowa i wielofunkcyjna. Bulwar nad jeziorem jest częścią centrum, stąd zaprojektowane elementy i formy zieleni podkreślają rangę miejsca, ale jednocześnie tworzą przestrzenie przyjazne, zaspokajające szereg potrzeb osób w różnym wieku (fot. Karolina Sobczyńska)

miejsce z uwagi na bliskość rynku, estetyczną i przyjazną przestrzeń, która daje możliwość różnych form spędzenia czasu oraz pokazania się w odświętnym stroju, w reprezentacyjnej przestrzeni publicznej. To niewątpliwie wpływa na utożsamianie się ludzi z miejscem i z miastem.

Reprezentacyjne przestrzenie publiczne mają wpływ na wizerunek miasta i wywołują poczucie tożsamości i identyfikacji z miastem zarówno u mieszkańców miasta, jak i mieszkańców okolicznych miejscowości. Starannie zaaranżowany bulwar jako przestrzeń publiczna, z formami zieleni, staje się też inspiracją dla okolicznych mieszkańców posiadających posesje graniczące z tą przestrzenią, by aranżować je również licznymi formami zieleni. To pokazuje, że z atrakcyjnymi przestrzeniami ludzie się identyfikują i chętniej uczestniczą w ich upiększaniu. Estetyczna przestrzeń publiczna wywołuje chęć utożsamiania się z miastem i inspiruje mieszkańców do podobnych działań na swoich posesjach (Sobczyńska-Jeżewska 2005, 658–663).

Przestrzeń publiczna jako miejsce spotkań i integracji społecznej.

Tworzenie przestrzeni przyjaznych – rola zieleni

Przestrzenie publiczne są miejscem spotkań ludzi, miejscem załatwiania codziennych spraw związanych z zaspokajaniem podstawowych potrzeb, czyli z handlem, zakupem żywności, ale również miejscem zaspokajania potrzeb społecznych, polegających na nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, wymianie poglądów i społecznej integracji. By zaspokajać wszystkie te potrzeby potrzeba odpowiedniej sprzyjającej im aranżacji przestrzeni.

Przestrzeń publiczna w mieście powinna być tak zaprojektowana, by umożliwić jej uczestnikom wybór sytuacji: od stymulujących i pobudzających do uspokajających i odprężających. Będąc w tej samej przestrzeni, na przykład na rynku, człowiek może uczestniczyć w ulicznym ruchu i zgiełku, ale w razie potrzeby może się wycofać w zaciszne miejsce. Często umożliwiają to elementy małej architektury, jak ławki, i zieleni wpływająca na warunki klimatyczne miejsca.

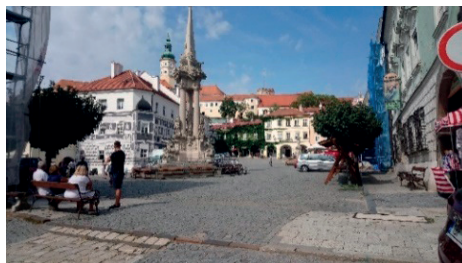
Przykładem publicznej przestrzeni użytkowej i przyjaznej, która zaspokaja wiele potrzeb jednocześnie, jest rynek we Wolsztynie. W tym mieście rynek zaaranżowano w sposób umożliwiający wybór zachowań takich jak konsumpcja, handel, ale też relaks i wypoczynek. Aranżacja formami zieleni i małą architekturą umożliwia zatrzymanie się i nawiązywanie kontaktów międzyludzkich. Zieleń nie pełni tu tylko funkcji estetycznej, jak to ma miejsce na rynkach w wielu tego typu miastach, ale pełni funkcję użytkową, to znaczy daje cień i umożliwia ludziom wypoczynek, przeciwdziała nagrzewaniu się posadzki, chroni przed zanieczyszczeniami powietrza, ogólnie podnosi warunki klimatyczne miejsca, a więc jakość środowiska miejskiego, a tym samym komfort przebywania w nim. Znajdujące się na rynku ławki i drzewa dające zacienienie, umożliwiają i zachęcają ludzi do przebywania w tej przestrzeni. Jest to ważne dla osób, którzy chcą spędzić tu trochę więcej czasu. Często korzystają z tej możliwości osoby starsze z wnucami, można tu spotkać również młodzież.

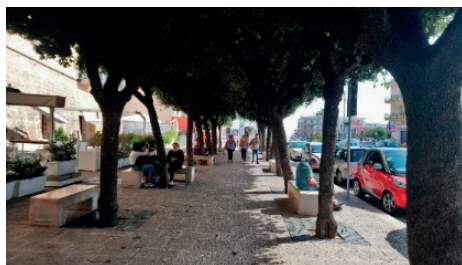
Rys 6. Wolsztyn – rynek jako przestrzeń publiczna przyjazna, umożliwiająca dłuższe przebywanie w centrum i integrację lokalnych społeczności oraz zacieśnianie więzi ludzi i miastem (fot. Karolina Sobczyńska)

Reprezentacyjna, ale też – dzięki licznym formom zieleni – przyjazna przestrzeń rynku sprzyja integracji lokalnego społeczeństwa. Wprowadzenie w posadzce placu elementu wody w postaci fontann poprawia klimat tego miejsca, szczególnie w upalne dni, ale też stanowi dużą atrakcję i miejsce zabaw dla dzieci. Formy zieleni, woda i mała architektura tworzą przestrzeń przyjazną, sprzyjającą zacieśnianiu więzi społecznych mieszkańców miasta i mieszkańców okolicznych wsi. Osoby starsze, które mają więcej czasu na takie spotkania, mogą pielęgnować stare znajomości (z okresu dzieciństwa) z osobami, które mieszkają w pobliskich miejscowościach. W okresie letnim otwarta lodziarnia przyciąga ludzi w różnym wieku. Tak powstaje niepowtarzalna atmosfera miejsca, która działa jak magnes, przyciąga coraz więcej ludzi. W reprezentacyjnej, ale też przyjaznej przestrzeni rynku dochodzi do integracji lokalnego społeczeństwa również z pobliskich wsi i miejscowości, co owocuje wzrostem poczucia tożsamości i chęci identyfikowania się z miastem. Przestrzeń ta nie służy tylko do załatwienia pilnych spraw w centrum, jak to się dzieje na przykład na omawianym wcześniej rynku w Szamotułach, ale też daje możliwość zatrzymania się, bycia w mieście oraz nawiązywania więzi z ludźmi i więzi z miastem.

Przykładem przestrzeni publicznej społecznie przyciągającej, z którą mieszkańcy okolicznych miejscowości chętnie się identyfikują i w wolnych chwilach przyjeżdżają spędzić tu trochę czasu, jest Szczawno Zdrój. Elementami krystalizującymi to miejsce są: pijalnia wód, park zdrojowy, pałac i handlowa uliczka. Reprezentacyjna architektura, estetycznie i użytkowo zaaranżowana zielen, przestrzenie spacerowe, miejsca do wypoczynku, w bliskim sąsiedztwie pałac i miejsca do rekreacji, minisiłownie oraz deptak

Ryc. 7. Szczawno Zdrój, Mikulov, Polignano – formy zieleni wraz z architekturą tworzą nie tylko atrakcyjną i reprezentacyjną przestrzeń publiczną, ale również przestrzeń przyjazną, umożliwiającą odpoczynek w cieniu, delektowanie się miejscem i nawiązywanie kontaktów międzyludzkich (fot. Karolina Sobczyńska)

handlowy z różnymi usługami – to wszystko tworzy atrakcyjną przestrzeń przyjazną, z bogatą ofertą dla całych rodzin. W weekendy przyjeżdża tu wielu ludzi z pobliskich miejscowości i wsi, a także zwiedzających zabytki architektury turystów.

By zachęcić ludzi do przebywania w przestrzeniach publicznych miasta, co zaowocuje wzrostem więzi z miastem i utożsamianiem się z nim, należy stworzyć możliwości pobytu na rynku i delektowania się tą przestrzenią bez konieczności konsumpcji, tj. korzystania z restauracji.

Mieszkańców okolicznych miejscowości czy wsi nie zawsze stać na drogie restauracje, które nastawione są głównie na ruch turystyczny. W tym celu wystarczy zapewnić ludziom w przestrzeniach publicznych miejsce do siedzenia, ławki i kilka form zieleni dających ochronę przed nadmiernym nasłonecznieniem. Przestrzenie publiczne z formami zieleni generalnie wywołują uczucie przyjemności, odprężenia i sprzyjają nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich.

Przestrzeń małego miasta umożliwiająca wybór zachowań

Przestrzeń miejska wraz ze swoimi funkcjami, liczbą i intensywnością bodźców od niej pochodzących (architektura, ruch uliczny), w znaczący sposób oddziałuje na jej użytkowników i ich poziom pobudzenia. Niekiedy środowisko zurbanizowane, ze względu na dużą liczbę bodźców, jest dla wielu ludzi męczące, co powoduje chęć „wyciszenia się”, odzyskania równowagi psychicznej w spokojnym miejscu (Bańka 2002, 155). Człowiek dąży w mieście do realizowania szerokiego zakresu własnych potrzeb, o których zaspokojeniu decydują m.in. kompozycja przestrzeni i jej wielofunkcyjność. W mieście powinno się więc tak projektować przestrzenie publiczne, by umożliwić ich uczestnikom wybór sytuacji: od stymulujących i pobudzających do uspokajających,

dających poczucie bezpieczeństwa i odprężenia. Przedstawione i omówione wyżej miasto Czeski Krumlov wraz z jego szeroką ofertą funkcjonalną od handlu i różnego rodzaju usług do obiektów kultury i form rekreacji oraz różnego typu struktur nie tylko funkcjonalnych, ale i przestrzennych, daje wiele możliwości spędzania czasu i wyboru zachowań od aktywnych do bardziej biernych. W mieście tym człowiek może znajdować się w sytuacjach mocno bodźcowych, na przykład w gwarnej, ruchliwej i bogatej architektonicznie przestrzeni rynku lub brać udział w raftingu na wartko płynącej rzece, ale też w każdej chwili może się on z tych stymulujących sytuacji wycofać w zaciszne i spokojne miejsce w pobliskich parkach czy ogrodach zamkowych. Ważne jest, by te różne typy przestrzeni występowały w bliskiej od siebie odległości, by nie było konieczności przemieszczania się w odległe miejsca. Wybór zachowań umożliwia różnorodność przestrzenna i funkcjonalna miasta.

Człowiek w mieście – wnioski. Przestrzenie publiczne miasta przyjazne człowiekowi, umożliwiające wybór zachowań i różne formy spędzania czasu. Rola zieleni

Przestrzeń publiczną miasta powinny cechować: atrakcyjność zabudowy, czytelna i zrozumiała kompozycja, ułatwiająca orientację i identyfikację, wielofunkcyjność, różnorodność, uporządkowanie, harmonia i równowaga układów przestrzennych, możliwość wyboru zachowań (Sobczyńska 2014, 133). Na poprawę powyższych cech mogą wpłynąć formy zieleni umiejętnie i świadomie wprowadzane w przestrzenie publiczne małych miast. Formy zieleni traktowane jako element kompozycji mogą poprawić istniejącą kompozycję architektoniczną, zaprowadzić ład przestrzenny i harmonię. Zieleni, wpływając pozytywnie na warunki klimatyczne, poprawia jakość przestrzeni miejskich i jakość przebywania w nich. Odpowiednio zaaranżowana w celach wypoczynkowych i rekreacyjnych umożliwia wybór zachowań i wybór form spędzania czasu w mieście. W wielu aspektach zieleni w przestrzeniach miasta wpływa na komfort przebywania w nim.

Aby przestrzenie publiczne współczesnych małych miast zaczęły na nowo przyciągać ludzi, należy je aranżować z myślą o człowieku, jego komforcie i potrzebach. Społeczna integracja mieszkańców miasta i mieszkańców pobliskich miejscowości jest ważna z wielu powodów, a przestrzeń publiczna powinna temu procesowi sprzyjać. Stąd autorka postanowiła wskazać cechy i elementy przestrzeni, wpływające na budowanie więzi, poczucia tożsamości i identyfikacji z miastem. By osiągnąć zamierzony efekt budowania więzi z ludźmi i miastem, wymienione i omówione w artykule zagadnienia powinny występować jednocześnie.

Im silniej mieszkańcy miasta i okolicznych wsi identyfikują się z miastem, tym chętniej współdziałają z lokalnymi władzami w kształtowaniu jego krajobrazu, tworząc tym samym jedność przestrzenno-kulturową, a nie zbiór niezwiązanych ze sobą części. Jednakże główną siłą napędową takich działań zawsze jest miejscowa polityka przestrzenna.

Literatura

- Bańka, Augustyn. 1983. *Behawioralne podstawy projektowania architektonicznego*. Poznań: Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej.
- Bańka, Augustyn. 2002. *Spoleczna psychologia srodowiskowa*. Warszawa: WN Scholar.
- Barek, Radosław. 1999. *Miasteczko wielkopolskie jako zagadnienie fizjonomiczne*. Poznań: Studioteka ZARYSY.
- Heffner, Krystian. 2016. Obszary wiejskie i małe miasta: czy lokalne centra są potrzebne współczesnej wsi? W: *Studia Ekonomiczne*, t. 279, 11–24. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Heffner, Krystian i Małgorzata Twardzik. 2013. Społeczne oddziaływanie nowoczesnych centrów handlowo-usługowych na małe miasta w zewnętrznej strefie aglomeracji górnośląskiej. W: *Nowoczesne instrumenty polityki rozwoju lokalnego – zastosowanie i efekty w małych miastach*, red. Krystian Heffner, Małgorzata Twardzik, Studia Ekonomiczne. Katowice: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 144.
- Kosiński, Wojciech. 2000. *Aktywizacja turystyczna małych miast*. Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej.
- Landry, Charles. 2013. *Kreatywne miasto. Zestaw narzędzi dla miejskich innowatorów*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Sobczyńska-Jeżewska, Karolina. 2005. Zielień jako jeden z elementów kształtowania indywidualnej formy miasteczka. W: *Sesja Naukowa Intuicja i Architektura*, red. Lech Zimowski, 658–663. Poznań: Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej.
- Sobczyńska-Jeżewska, Karolina. 2006. Wpływ jakości przestrzeni na człowieka. Rola zieleni w mieście. W: *Zeszyt Naukowy PP Architektura i Urbanistyka*, 6, 163–168. Poznań: Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej.
- Sobczyńska-Jeżewska, Karolina. 2007. Czeski Krumlov – miasto wyboru zachowań. W: *Zeszyt Naukowy Politechniki Poznańskiej Architektura i Urbanistyka* 9, red. Hanka Zaniewska. Poznań: Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej.
- Sobczyńska, Karolina. 2014. *Zieleń jako element współczesnego miasta i jej rola w przestrzeniach publicznych Poznania*. Rozprawa doktorska [obrona: 23.09.2014r.].
- Zuziak, Zbigniew. 1996. *Strategie rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej*. Kraków: Wydawnictwa Politechniki Krakowskiej.